

KONZULTACE S UŽIVATELI DAT O OBSAHU SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ V ROCE 2021

Eliška Sudková

Jedním z bodů příprav příštího sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) v roce 2021 je stanovení seznamu údajů, které budou sčítáním zjišťovány. Minimální obsah sčítání je dán závazným evropským nařízením¹⁾, které definuje rozsah povinně předávaných ukazatelů Eurostatu. Dalším kritériem je zajištění potřeb tuzemských uživatelů dat i stabilita časových řad údajů ze SLDB. V souvislosti s návrhem rozsahu zjišťovaných údajů během příštího sčítání uskutečnil Český statistický úřad (ČSÚ) během prvního čtvrtletí 2016 konzultace s externími uživateli dat. Předmětem daných konzultací bylo využívání dat z posledního sčítání lidu, domů a bytů 2011.

Celkem bylo osloveno 93 uživatelů dat z řad státní správy a samosprávy, vládních i nevládních organizací, výzkumných institucí a soukromých subjektů. K předkládanému materiálu, který obsahoval přehled jednotlivých proměnných s návrhem na jejich zjišťování či redukci, se vyjádřilo 58 z nich. Pouze jedna pětina z výše zmíněných 58 uživatelů bezvýhradně souhlasila s navrhovaným obsahem sčítání, resp. s navrhovanou redukcí některých otázek. Zbývajících 44 uživatelů mělo k některým proměnným připomínky, které se převážně týkaly zachování šetření těch údajů, jejichž zjišťování není podmíněno mezinárodními požadavky.

Mezi připomínkami uživatelů k nepovinně šetřeným údajům²⁾ se nejčastěji objevoval požadavek

na zachování zjišťování náboženské víry, národnosti, doby trvání dojíždky a frekvence dojíždky do místa pracoviště nebo školy. Uživatelé též projevíli zájem o zjišťování mateřského jazyka, dopravního prostředku (využívaného při každodenní dojíždce do zaměstnání nebo školy) a oboru vzdělání. Největší rozpor v názorech uživatelů byl patrný u otázek zjišťujících údaje za byty (zdroj teplé vody, vybavenost osobním počítačem) a u otázky na počet živě narozených dětí v současném (posledním) manželství. Zájem uživatelů o nepovinně zjišťované údaje korespondoval i s poptávkou zaznamenanou informačními službami ČSÚ. Součástí konzultace s uživateli dat bylo i zjištění účelu využívání údajů ze sčítání a důvod požadavku na zachování či zrušení ukazatele.

Sčítání je pro uživatele jediným zdrojem dat o složení obyvatelstva podle národnosti, mateřského jazyka a náboženské víry. Národnost je podle uživatelů nezbytný údaj vzhledem ke znění vybraných právních předpisů.³⁾ Její zjišťování má svůj význam při plnění mezinárodních závazků plynoucích z Evropské charty regionálních či menšinových jazyků a z Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin či při jednáních na mezinárodní úrovni (např. s OECD či OSN). Své využití má i u výzkumných institucí (pro stanovení kvót v rámci výběrových šetření, sociodemografické analýzy). Společně s mateřským jazykem jsou důležitými údaji pro plnění vnitrostátních i mezinárodních závazků ČR vůči národnostním menšinám. Na základě analýz souvisejících s mateřským jazykem lze dle uživatelů plánovat tlumočnické služby, jazykové

1) V rámci evropské legislativy je sčítání regulováno nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 763/2008 ze dne 9. července 2008 o sčítání lidu, domů a bytů.

2) z hlediska evropské legislativy

3) Nejčastěji byl zmiňován zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

kurzy či dotační politiku na podporu národnostních menšin. Též se jedná o indikátor romské národnosti (k romskému mateřskému jazyku se přihlásí jiný podíl obyvatel než k romské národnosti).

Údaj o náboženské víře je uživateli využíván pro různé analýzy zohlednitelné při plánování kulturních a společenských akcí na lokální úrovni či zřízení specifických kulturních zařízení v obcích. Svůj význam má i pro výzkum volebního chování, hodnotové orientace obyvatel i celkové struktury obyvatel. Naopak jako důvod, proč výše zmíněné údaje případně nadále nezjišťovat, byl uživateli zmiňován vyšší podíl nezjištěných odpovědí v posledním sčítání lidu.⁴⁾

Otázku na obor vzdělání uživatelé požadují zachovat z důvodu analýz trhu práce (politiku zaměstnanosti, porovnání kvalifikace osob s poptávkou ze strany zaměstnavatele) a realizací výběrových šetření (využití údaje jako kvóty). Výše zmíněné ukazatele dojíždky jsou využitelné pro analýzy pravidelného dopravního chování obyvatel (a jeho predikci), dopravní dostupnosti, obslužnosti území, kvality života a socioekonomické situace obyvatel. SLDB je dle vyjádření uživatelů jediným zdrojem takto podrobných a celistvých dat o dojízdce nezbytných pro dopravní modelování.

Z konzultací bylo dále patrné, že u nepovinně zjišťovaných údajů o bytech (zdroj teplé vody,

vybavenost osobním počítačem) se uživatelé ohledně jejich zařazení do obsahu sčítání názorově rozcházejí. Uživatelé, kteří jsou pro zachování zjišťování zdroje teplé vody, zmínili důležitost údaje pro analýzy související s energetikou, socioekonomickou situací rodin a hodnocením kvality života sociálně slabých. Obdobnou využitelnost údaje vidí u zjišťování vybavenosti osobním počítačem jako indikátoru kvality bydlení, kvality života a dostupnosti informací a znalostí.

Někteří uživatelé v rámci konzultace navrhovali i eventuální úpravy otázek na sčítacích formulářích či rozšíření obsahu sčítání o zcela nové proměnné. Zájem byl o zařazení otázky na dobrovolnictví, zjišťování důvodu ztráty bydlení (bezdomovectví), informace týkající se obálky budovy (plášť a střecha), připojení domácnosti k internetu co se týče způsobu a kvality připojení či otázky na vlastnictví automobilu, chaty nebo chalupy. O zařazení nových otázek se však zatím neuvažuje.

Prostřednictvím konzultace bylo možné získat rámcovou představu o potřebách tuzemských uživatelů dat. Všechna vyjádření byla zapracována a použita jako podklad pro první návrh obsahu sčítání, který je jedním z hlavních bodů příprav sčítání. Na druhou stranu však musí Český statistický úřad přihlížet k tomu, že zátěž domácností by měla být při příštím sčítání nižší než při tom minulém.

4) Ve výsledcích ze sčítání v roce 2011 je národnost neuvedena u 25 %, mateřský jazyk nezjištěn u 4 % a náboženství neuvedeno u 45 % obyvatelstva.

VYUŽITÍ DAT ZE SČÍTÁNÍ 2011 V RÁMCI PROJEKTU FLOWS

Martina Kampichler

V letech 2011–2014 proběhl mezinárodní projekt FLOWS – Impact of Local Welfare Systems on Female Labour Force Participation and Social Cohesion (Vliv lokálních systémů sociálního zabezpečení na participaci žen na trhu práce a sociální soudržnost), který byl financován ze 7. rámcového programu (Evropské komise). Projektu se zúčastnily výzkumné týmy z 11 zemí (Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Maďarsko, Německo, Španělsko a Velká Británie). V ČR se projekt realizoval na katedře Sociální práce a sociální politiky na Fakultě sociálních studií na Masarykově univerzitě v Brně.

Projekt byl výjimečný především tím, že se výzkum soustředil na lokální úroveň a na možnosti, které města v různých evropských kontextech mají, aby podporovala jak zapojení žen do pracovního trhu, tak i sociální soudržnost. V tomto ohledu měl projekt navíc za cíl identifikovat slibné evropské příklady. Hlavní otázky, na které jsme v rámci projektu hledali odpovědi, zněly: Jak podporují systémy sociálního zabezpečení na lokální úrovni zapojení žen do trhu práce? Jakým způsobem a do jaké míry přispívá zapojení žen do trhu práce k sociální soudržnosti? V každé zemi bylo vybráno jedno město (jedním z hlavních kritérií byla nadprůměrná zaměstnanost žen), ve kterém se výzkum uskutečnil. Pro každé z těchto měst pak vznikla případová studie ve formě 7 dílčích výzkumných etap a témat: Míra a struktura zapojení žen do pracovního trhu, Lokální systém výroby, Lokální systém sociálního zabezpečení, Klíčovní hráči formování lokálních politik a jejich možnosti, Dotazníkové šetření, Rozhodování žen o svém zapojení do pracovního trhu a slaďování pracovních a pečovatelských povinností, Sociální struktury – soudržnosti vs. segregace. V ČR bylo pro výzkum vybráno Brno.

Jednotlivé dílčí etapy a témata vyžadovaly různé formy sběru dat. Ve většině případů šlo o sběr

primárních dat ve formě rozhovorů, skupinových diskuzí a dotazníkového šetření. Základ projektu tvořila analýza sekundárních dat, a to především k hodnocení aktuální situace na pracovním trhu a sledování dlouhodobého strukturálního vývoje. Velkou výzvou se tak v rámci výzkumu stala dostupnost dat na lokální, městské úrovni. A to především pro menší města zastoupená v projektu, pro která nebyla dostupná data z Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Pro tyto případy, mezi které patřilo i Brno, se pak data ze sčítání v roce 2011 stala klíčovým zdrojem. Data sloužila především k charakterizaci lokálního pracovního trhu a způsobů (ne)zapojení žen (ve srovnání s muži) do trhu práce. K tomu účelu jsme využívali informace o obyvatelstvu podle ekonomické aktivity v okresech podle pohlaví a pak postupně podle věkových skupin, nejvyššího dosaženého vzdělání a etnicity. Specifickou pozornost jsme pak věnovali i (ne)zaměstnanosti matek podle věku nejmladšího dítěte. V rámci tematického okruhu Lokální systém výroby jsme pak čerpali informace i ze starších sčítání z roků 2001 a 1991 k dokumentaci dlouhodobého strukturálního vývoje pracovního trhu – např. význam jednotlivých ekonomických sektorů pro zaměstnanost mužů a žen a v této souvislosti k určení genderové segregace sektorů. Sčítání tedy umožnilo uchopit situaci na pracovním trhu, což představovalo hlavní východisko pro další výzkumné etapy v rámci projektu, které pak zkoumaly, jak různé faktory danou situaci na trhu práce spoluvytvářejí. Na úrovni mezinárodního srovnávání v rámci projektu však omezenost a nejednotnost datových zdrojů pro popis situace na pracovním trhu představovala problém, protože značně omezovala srovnatelnost dat z jednotlivých měst. Částečné řešení se pak našlo v zúžení okruhu indikátorů na takové, které jsou dostupné ze sčítání, a také výzkumné týmy z měst, které jinak mohly pracovat s VŠPS, dodaly pro mezinárodní srovnání data ze sčítání.

Mezi výsledky projektu patří mimo jiné knihy *Local Welfare Policy Making in European Cities*, (vyšla 2015 v nakladatelství Springer a editovaly ji Dagmar Kutsar

a Marjo Kuronen) a *Mothers – Grandmothers – Daughters? Reconciling Labour Market Integration with Care Responsibilities in Brno*, autorského kolektivu Steven Saxonberg, Martina Kampichler a Miroslava Janouškova (vydala Masarykova univerzita v roce 2013). Další výsledky projektu jsou dostupné na stránkách projektu: <http://www.flows-eu.eu>, kde lze mimo jiné najít i řadu working papers, které prezentují jak výsledky všech 7 výzkumných etap z jednotlivých měst, tak i srovnání mezi městy. Postupně vycházejí i články, které prezentují dílčí výsledky projektu nebo se soustředují

na srovnání menšího počtu měst. Z tohoto hlediska se ukázalo např. jako zajímavé srovnání mezi českým a maďarským městem, které vyzdvihuje mimo jiné role nabídky a financování rané a předškolní péče na úrovni města pro zapojení žen matek do pracovního trhu. V této souvislosti jsme ve spolupráci s kolegyněmi z Maďarska na jaře objednaly další specifická data ze sčítání (Ekonomická aktivita žen podle věku nejmladšího dítěte a podle nejvyššího dosaženého vzdělání), která umožňují detailnější analýzu ohledně zapojení různých skupin žen do pracovního trhu na místní úrovni.

ČESKÁ DEMOGRAFICKÁ SPOLEČNOST SI DOVOLUJE OZNÁMIT VŠEM SVÝM PŘÍZNIVCŮM NÁSLEDUJÍCÍ ZMĚNY V LOGOTYPU, WEBOVÝCH STRÁNKÁCH A KONTAKTNÍM E-MAILU:

Česká
demografická
společnost

ČESKÁ
DEMOGRAFICKÁ
SPOLEČNOST

<http://www.natur.cuni.cz/cds>

<http://www.czechdemography.cz>

hlavni.vybor.cds@gmail.com

info@czechdemography.cz